

Опар Н.В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено питанням реалізації державної політики щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні. Обґрунтовано, що якість суспільства залежить від якості вищої освіти. Визначено, що чинна система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається з її зовнішньої та внутрішньої оцінки. Проаналізовано та описано систему забезпечення якості вищої освіти згідно з новою редакцією Закону України «Про вищу освіту». Виокремлено основні механізми забезпечення якості вищої освіти в Україні згідно із цим Законом.

Ключові слова: вища освіта, якість, система забезпечення якості вищої освіти, ліцензування, акредитація.

Постановка проблеми. Нині все частіше порушуються питання, пов'язані із забезпеченням якості вищої освіти в Україні. Спостерігається зростання кількості наукових публікацій, присвячених опису безлічі прикладів реалізації систем управління якістю. Цей процес можна вважати закономірним, оскільки Україна, приєднавшись до Болонського процесу, нарівні з іншими учасниками прийняла на себе зобов'язання щодо реалізації певної програми дій у сфері забезпечення якості освіти. Держави – учасники процесу мають підтримувати подальший розвиток системи забезпечення якості закладів вищої освіти на національному і загальноєвропейському рівнях та наголошують на необхідності створення спільних критеріїв і методологій із забезпечення якості вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час написання статті були використані праці дослідників, які вивчали питання якості вищої освіти загалом та проблеми функціонування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні зокрема. Серед них – праці С. Архипової, Л. Белової, О. Вереса, В. Кременя, О. Ляшенко, Ю. Нерядова, С. Ніколаєнко, І. Потаї,

О. Потія, Ю. Романенко, І. Шайдурта ін. Проте, незважаючи на вагомий досвід дослідження з питань якості вищої освіти, проблема забезпечення її якості в Україні залишається все ще не досить вивченою.

Постановка завдання. Головним завданням дослідження на основі вивчення публікацій з цієї теми та на підставі системного аналізу Закону України «Про вищу освіту» у новій редакції було

з'ясувати особливості наявного стану забезпечення якості вищої освіти в Україні та окреслити перспективи його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що від якості вищої освіти в країні залежить її майбутнє, оскільки система вищої освіти формує найважливіше багатство держави – людський потенціал. Тому цілком справедливим є твердження, що підвищення якості вищої освіти і його вплив на розвиток економіки має стати стратегічним національним пріоритетом України. Можна виділити низку причин, які стимулювали роботу у сфері якості вищої освіти. Головна із них – перегляд самого поняття «якість» стосовно вищої освіти та навчального закладу.

Зацікавленими сторонами у забезпеченні якості вищої освіти є людина, суб'єкти господарської діяльності, суспільство і держава, оскільки вони одночасно виступають як замовник і споживач освітніх послуг. При цьому кожна із груп цікавлять різні аспекти якості вищої освіти. Надання освітніх послуг означає забезпечення якості на основі безперервного врахування вимог та очікувань споживачів та можливостей ринку праці, а також постійне поліпшення якості підготовки випускників, розробку нових освітніх програм. Також варто пам'ятати, що є певна взаємозалежність між якістю суспільства, якістю закладу вищої освіти, якістю навчального процесу та якістю випускника (див. рис. 1). Оскільки якість суспільства напряму залежить від якості підготовки випускників закладів вищої освіти, яка, своєю чергою, залежить від якості навчального

процесу та якості самого закладу вищої освіти [3, с. 19–20].

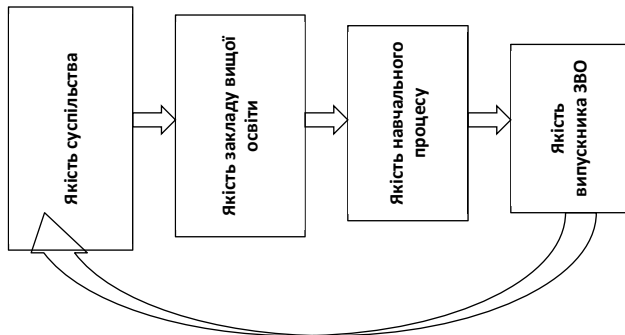

Рис. 1. Взаємозалежність між якістю суспільства, якістю закладу вищої освіти, якістю навчального процесу та якістю випускника

Перш ніж переходити до аналізу наявної системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, розглянемо сутність цього поняття. В Україні на державному рівні поняття якості освіти закріплено у двох основних нормативно-правових актах, а саме законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Так, Законом України «Про освіту» визначено, що «якість освіти – це відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [5]. Закон України «Про вищу освіту», прийнятий 01 липня 2014 року, визначає якість вищої освіти як відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг [6]. Як бачимо, ці визначення є майже ідентичними. Перше поняття визначає якість освіти загалом, а друге – безпосередньо якість вищої освіти.

Розвиваючи та узагальнюючи думку науковців, зокрема Ю. Колесникова, В. Креміння, О. Ляшенко, Н. Москаленко, Ю. Нерядова, І. Потай, І. Шайдур, можна сформулювати таке визначення досліджуваного поняття: якість вищої освіти – це відповідність всіх аспектів вищої освіти системі прийнятих вимог, соціальних норм, державних та міжнародних освітніх стандартів та їх здатність задовольняти потреби особистості, громадян та суспільства загалом. Українські вчені вважають, що якість вищої освіти складається з якості: результату вищої освіти; державних освітніх стандартів, нормативної бази, освітніх програм; навчально-методичної, лабораторної, матеріально-технічної бази вищої освіти; освітніх технологій; викладацького складу, науково-

дослідницьких кадрів; змісту освіти; виховання; управління (керівництва) тощо.

Разом з іншими країнами Європейського співтовариства Україна, приєднавшись до Болонського процесу (19 травня 2005 р. Берген (Норвегія) [9], стала на шлях вироблення єдиного розуміння якості освіти, спільного для всіх країн. У Болонській угоді якість освіти визначається як основа створення європейського простору, що має бути забезпечена на трьох рівнях:

- на рівні держави – акредитація;
- на рівні суспільства – зовнішня експертиза;
- на рівні освітньої установи – зовнішня і внутрішня експертизи.

Як зазначають дослідники Л. Белова та О. Потій, забезпечення якості вищої освіти являє собою сукупність заходів, що плануються та систематично проводяться для формування впевненості в тому, що послуги освітньої діяльності, які надаються закладом вищої освіти, а також випускники як результат освітньої діяльності відповідають визначеним вимогам до якості [3, с. 32].

Нині в Україні зовнішнім суб'єктом оцінки якості вищої освіти насамперед є держава. Якість вищої освіти визначається державою, насамперед її здатністю задовольняти цілком конкретні потреби суспільства й економіки у фахівців і наукових розробках. Вимоги до випускників закладів вищої освіти і критерії їхньої оцінки містяться в Державних стандартах вищої освіти України. Однак якщо мінімальні вимоги (набір дисциплін і зразковий їх зміст) якоюсь мірою в них сформульовані, то критеріїв оцінки відповідності цим вимогам немає [7].

Головним завданням державної оцінки якості вищої освіти є контроль дотримання державних вимог до змісту та якості підготовки фахівців. Натепер в Україні цей контроль здійснюється Департаментом атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування та Акредитаційною комісією України і забезпечується процедурами ліцензування професійно-освітніх програм, атестації й акредитації. Цей механізм забезпечує демократичний характер освітньої політики на принципах добровільності, гласності, об'єктивності [4].

Департамент атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування є структурним підрозділом Міністерства освіти і науки України. Основними завданнями Департаменту є формування та забезпечення функціонування системи підготовки та атестації наукових і науково-педагогічних кадрів; формування та забезпечення реалізації держав-

ної політики з питань ліцензування освітньої діяльності, контроль за дотриманням ліцензійних умов, акредитація освітніх програм; участь у формуванні державної політики з питань забезпечення якості освіти, акредитації спеціальностей та освітніх програм; підготовка до затвердження атестаційною колегією рішень учених (науково-технічних) рад вищих навчальних закладів (наукових установ) про присвоєння вчених звань професора, доцента і старшого дослідника; проведення роботи, пов'язаної з визнанням документів про наукові ступені і вчені звання; внесення пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства відповідно до компетенції департаменту тощо.

Акредитаційна комісія України є постійно діючим колегіальним органом, який забезпечує додержання вимог до атестації та акредитації вищих, професійно-технічних навчальних закладів і закладів післядипломної освіти, підприємств, установ та організацій за напрямками (спеціальностями) та професіями підготовки і перепідготовки фахівців післядипломної освіти. Акредитаційну комісію очолює голова. Головою Комісії за посадою є Міністр освіти і науки України [1].

Організація роботи Акредитаційної комісії України забезпечується Державною освітньою установою «Навчально-методичний центр з питань якості освіти» шляхом надання послуг організаційного характеру, пов'язаних з проведенням акредитації та атестації, зокрема: прийом та реєстрація матеріалів акредитаційних справ; підготовка всіх матеріалів для засідань експертних рад при Акредитаційній комісії, засідань Акредитаційної комісії; обробка результатів прийнятих рішень; підготовка та надання аналітичної інформації до МОН України, інших центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; надання публічної інформації за запитами навчальних закладів, організацій, підприємств, установ та громадян; виготовлення сертифікатів про акредитацію, свідоцтв про атестацію; організація та забезпечення роботи архіву Акредитаційної комісії тощо.

Іншими зовнішніми суб'єктами оцінки якості освітньої діяльності виступають різні рейтингові агентства, засоби масової інформації, суспільні об'єднання. Вони можуть здійснювати оцінку добровільно або на замовлення, але й у тому і в іншому разі основною метою є виявлення досягнутого рівня якості вищої освіти у закладах вищої освіти для поширення цієї інформації серед зацікавленої аудиторії. Тобто мета такого виду оцінки має суспільно-інформаційний харак-

тер, а її результати впливають на імідж закладу вищої освіти.

Внутрішнім щодо закладів вищої освіти суб'єктом оцінки є його адміністрація, яка під час здійснення оцінки може ставити перед собою такі цілі: підготовка до державної атестації; підготовка до участі в конкурсах на здобуття премій якості; посилення орієнтації управління на якісні аспекти; формування моделей і систем забезпечення й управління якістю [8]. Тобто оцінка може бути одноразовим заходом, що здійснюється у виняткових цілях, або регулярним інструментом, що служить для оперативних і стратегічних цілей управління. Внутрішня оцінка здійснюється за допомогою вивчення, аналізу та самооцінки стану й діяльності закладу вищої освіти з метою самоорганізації. Під час проведення внутрішньої оцінки відбувається збір інформації про стан освітнього середовища закладу й динаміку зміни його характеристик. Цей захід спрямований на виявлення сильних та слабких сторін в окремих компонентах вищої освіти для формування і реалізації управлінських впливів з метою підвищення якості компонентів.

Якщо під час здійснення зовнішньої державної оцінки визначається відповідність характеристик освітнього процесу і його результатів відомим вимогам, які встановлені державою і відповідають суспільним потребам і мають стратегічний характер, то внутрішня оцінка має оперативний характер і мусить бути орієнтована на різноманітні вимоги всіх груп споживачів послуг закладів вищої освіти. Установлення цільових груп споживачів є істотним для проведення оцінювання якості вищої освіти, тому що помилки в цьому разі призводять до неефективності всієї системи оцінювання.

Отже, чинна в Україні система забезпечення якості вищої освіти включає:

– внутрішнє оцінювання – процес контролю якості підготовки фахівця у закладі вищої освіти вищим керівництвом. Такий контроль здійснюється за оперативними показниками навчальної діяльності. Єдиної методики оцінювання на сьогодні немає;

– зовнішню оцінку – експертне оцінювання діяльності закладу вищої освіти шляхом акредитації та ліцензування, а також ранжування вузів. Якщо процедура проведення ліцензування та акредитації затверджені Міністерством освіти і науки України, то єдиних критеріїв і методики ранжування закладів вищої освіти немає. Рейтинги складаються комерційними компаніями і носять інформативний характер.

Новою редакцією Закону України «Про вищу освіту» (ст. 16) передбачено, що система забезпечення якості вищої освіти в Україні має складатися із системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості); системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти та системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти [6]. Схематично систему відображено на рисунку 2.

Ця стаття регламентує також процедури та заходи, передбачені системою забезпечення якості вищої освіти. Наведемо деякі з них. Так, система забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості) здійснює такі процедури та заходи, як: визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладу вищої освіти та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті закладу вищої освіти, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних, наукових і науково-педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу; забезпечення дотримання академічної доброчесності працівниками закладів вищої освіти та здобувачами вищої освіти тощо. Система внутрішнього забезпечення якості за його поданням оцінюється Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти або акредитованими ним незалежними установами оцінювання та забезпечення якості вищої освіти на предмет її від-

повідності вимогам до системи забезпечення якості вищої освіти, що затверджуються Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [6].

Система зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти передбачає здійснення забезпечення ефективності процесів і процедур внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти; забезпечення наявності системи проведення процедур зовнішнього забезпечення якості; забезпечення наявності оприлюднених критеріїв прийняття рішень відповідно до стандартів та рекомендацій забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти; налагодження доступного і зрозумілого звітування; проведення періодичних перевірок діяльності систем забезпечення якості та механізмів роботи з отриманими рекомендаціями тощо [6].

Функціонування системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти спрямоване на забезпечення наявності та ефективності процесів і процедур зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення наявності достатніх і збалансованих ресурсів для здійснення процесів зовнішнього забезпечення якості вищої освіти; забезпечення незалежності у діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти; виконання підзвітності тощо [6].

Також, проаналізувавши положення Закону України «Про вищу освіту» у новій редакції, можна виділити такі механізми забезпечення досягнення цілей якості освіти: ліцензування освітньої діяльності; акредитація освітніх програм; державний нагляд (контроль) за діяльністю навчальних закладів, що здійснюється Державною інспекцією навчальних закладів України; перевірка діяль-

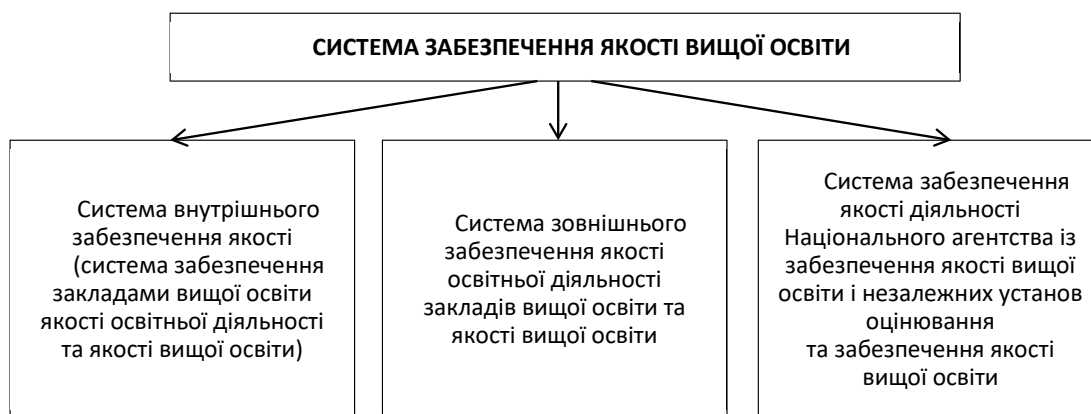

Рис. 2. Система забезпечення якості вищої освіти в Україні згідно із Законом України «Про вищу освіту»

ності системи забезпечення якості закладу вищої освіти; зовнішня (незалежна) оцінка системи забезпечення вищим навчальним закладом якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості освіти); внутрішня оцінка якості вищої освіти [2].

Як бачимо, Законом України «Про вищу освіту» вперше за час функціонування вітчизняної вищої освіти унормовано національну систему забезпечення її якості згідно зі Стандартами та рекомендаціями із забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі. Законом передбачено зовсім іншу модель забезпечення якості вищої освіти та постійне її вдосконалення на засадах об'єктивності, відкритості та незалежності. Проте ця система ще не функціонує, оскільки Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти і досі не розпочало свою діяльність.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу зрозуміти, що чинна система забезпечення якості вищої освіти в Україні не зовсім відповідає засадам,

сформованим Європейським освітнім простором. Ця система є строго централізованою державою та вимагає постійних зусиль закладів вищої освіти, залучення чималих часових, інтелектуальних та фінансових ресурсів. Проте введення в дію нової редакції Закону України «Про вищу освіту» сприятиме створенню прозорої та ефективної системи забезпечення якості вищої освіти в Україні, підтримці її функціонування та забезпечення довіри між всіма учасниками освітніх процесів в Україні. Проаналізувавши основні положення Закону України «Про вищу освіту», що стосуються забезпечення якості вищої освіти, можна зробити висновок, що регламентовані механізми забезпечення якісної вищої освіти спрямовані на створення всіх необхідних умов для реалізації державно-громадського управління вищою освітою та контролю за її якістю. Першочергові кроки для подальшого розвитку цієї системи полягають у розробці та прийнятті необхідного нормативно-правового забезпечення та здійсненні підготовки експертів з питань освіти із залученням зарубіжних фахівців.

Список літератури:

1. Акредитаційна комісія України. URL: <http://ak.gov.ua/index.php/about-aku>. (дата звернення 25.09.2018)
2. Белова Л.О., Потій О.В. Онтологічні виміри якості вищої освіти в контексті механізмів ліцензування освітньої діяльності та акредитації освітніх програм. Вісник НАДУ. № 1. 2015. С. 30–36.
3. Ніколаєнко С. Якість вищої освіти України – погляд у майбутнє. Світ фінансів. Випуск 3(8). Жовтень 2006. С. 7–22.
4. Положення про департамент атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування від 19 травня 2017 р. / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://regulation.gov.ua/documents/id243279>. (дата звернення 25.09.2018)
5. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII. / Верховна Рада України. Київ: Відомості Верховної Ради України, 2017. № 38–39. С. 5.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. / Верховна Рада України. Київ: Відомості Верховної Ради України, 2014. № 37–38. С. 271.
7. Про розроблення державних стандартів вищої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1998 р. № 1247-98-п. / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1247-98-п>. (дата звернення 25.09.2018)
8. Селезнева Н. А. Качество высшего образования как объект системного исследования. М. 2004. 95 с.
9. The Bologna Declaration of 19 June 1999. Joint declaration of the European Ministers of Education. URL: https://www.eurashe.eu/library/modernising-phe/Bologna_1999_Bologna-Declaration.pdf. (дата звернення 25.09.2018)

РЕАЛИЗАЦИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Статья посвящена вопросам реализации государственной политики по обеспечению качества высшего образования в Украине. Обосновано, что качество общества зависит от качества высшего образования. Определено, что действующая система обеспечения качества высшего образования в Украине состоит из ее внешней и внутренней оценки. Проанализирована и описана система обеспечения качества высшего образования согласно новой редакции Закона Украины «О высшем образовании». Выделены основные механизмы обеспечения качества высшего образования в Украине согласно этому Закону.

Ключевые слова: высшее образование, качество, система обеспечения качества высшего образования, лицензирование, аккредитация.

REALIZATION OF THE STATE POLICY ON HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE IN UKRAINE

The article is devoted to the implementation of the state policy on higher education quality ensuring in Ukraine. It is substantiated that the quality of society depends on the higher education quality. It is determined that the current system of higher education quality assurance in Ukraine consists of its external and internal evaluation. The system of higher education quality assurance in accordance with the new revision of the Law of Ukraine "On Higher Education" has been analyzed and described. The main mechanisms of ensuring the higher education quality in Ukraine according to the Law are outlined.

Key words: *higher education, quality, higher education quality assurance system, licensing, accreditation.*